

ВНЕДРЕНИЕ ДЕЛОВОЙ И УЧЕБНО- РОЛЕВОЙ ИГР В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА КАК СРЕДСТВА АКТИВИЗАЦИИ КОММУНИКАТИВНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Мазур Оксана Ивановна

кандидат педагогических наук, преподаватель кафедры иностранных языков
Тернопольский национальный педагогический университет имени В. Гнатюка

В статье освещен феномен ролевой игры в образовательном процессе. Проанализировано влияние деловой и учебно-ролевой игр на активизацию процесса коммуникации при обучении иностранному языку студентов неязыковых специальностей. Определено, что учебно-ролевая и деловая игры предусматривают обмен профессиональными знаниями, способствуют активному привлечению студентов в процесс общения, имитируя атмосферу окружающего мира, закрепляют умение устной англоязычной коммуникации. Деловые и учебно-ролевые игры разнообразят процесс обучения иностранному языку для неязыковых специальностей. Игровые методы обучения выявляют лингвистический потенциал студентов, стимулируют их творческие способности, развивают навыки делового общения на иностранном языке.

Ключевые слова: ролевая игра, образовательный процесс, деловая игра, учебно-ролевая игра, коммуникативная направленность.

Отримано редакцією 10.01.2020 р.

УДК 371. 821.161

DOI: 10.31376/2410-0897-2020-1-42-167-175

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПРОБЛЕМА «ІНШОГО» ЯК НАЙБОЛЮЧША ДОМІНАНТА ЛІТЕРАТУРИ ПРО ПІДЛІТКІВ: ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Вихор Віктор Григорович

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови та культури
Національний авіаційний університет
e-mail: v-viktor@i.ua

Лапушкіна Наталія Павлівна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури
Донбаський державний педагогічний університет
e-mail: lapushkina8181@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-9591-083X

У статті на прикладі текстів, де головними персонажами є підлітки, розглянуто поняття «інакшості» як екзистенційна проблема. Дослідження передбачає погляд на проблему з двох ракурсів: коли відчуття інакшості нав'язане соціумом і є результатом, наприклад, булінгу та усвідомлений образ «іногого в собі», коли підліток сам відчуває потребу відсторонитися від загалу. Під час аналізу враховано екзистенційні теорії Ж.-П. Сартра, М. Гайдаггера, К. Ясперса, погляди сучасних дослідників екзистенціалізму. У результаті дослідження виявлено, що незалежно від ситуації «інакшість» набуває негативного значення в житті людини, адже суперечить розумінню себе, свого призначення, тому герої відчайдушно прагнуть здолати відчуженість і в самому собі, й у суспільстві.

Ключові слова: інакшість, відчуженість, екзистенційна проблема, підліткова література, булінг.

Постановка проблеми. Відчуття інакшості, чужості, а в результаті – непотрібності, розгубленості та самотності в сучасному світі глобалізму набуває хворобливих масштабів. У багатьох письменників ця проблема стає пріоритетною й важливою для вирішення. Й особливо гостро це відчувається в підлітковій літературі та літературі, де підліток постає в ролі протагоніста. У пошуках свого місця в соціумі та загалом сенсу життя молоде покоління прагне перебороти внутрішнє та зовнішнє трагічне світосприйняття, яке притаманне і суспільству загалом, і кризовому періоду в їхньому житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці звертаються до проблеми інакшості/чужості у філософських та літературознавчих працях. Так, Т. Лютий досліджує Іншого і Чужого в структурі людського Я на основі філософських праць. Л. Лебедівна розглянула проблему інакшості як шляху до відчуження на прикладі роману М. та С. Дяченків «Ритуал». Відгуки про твори, у яких порушено проблеми булінгу, написали О. Купріян та Т. Качак. Близькою до зазначеної теми є дослідження А. Черниш, де виокремлено мотив ескапізму в повісті О. Жупанського «Лахмітник». Загалом, до проблем, порушених у літературі для підлітків та про підлітків, зверталися сучасні науковці У. Баран, С. Журба, Т. Качак, М. Кіяновська, К. Миц, Т. Макарова та інші. Проте екзистенційна проблема «іншого» у творах про підлітків комплексно не досліджувалася, що й стало **метою** нашої роботи.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи відбиття екзистенційних модусів у сучасній літературі, І. А. Куриленко зазначає: «Незважаючи на те, що постмодерністська культура хронологічно дистанційована від піку популярності філософії екзистенціалізму (40–50-ті рр. ХХ ст.), у ній достатньо чітко прочитуються її визначальні модуси: гайдеггерівський пошук сенсу буття як Dasein-y; ясперівська теорія «межових» ситуацій; бердяєвська концепція самотності/відчуженості людини у «світі речей»; буберівське «буття в комунікації»; сартрівська діалектика «Я» та «Іншого»; тлумачення абсурдності людського існування А. Камю тощо» [1, с. 27].

Екзистенційна філософія звертає особливо прискіпливий погляд на людину, повністю занурюючись у її світовідчуття та психіку. У ХХІ столітті гостро відчувається втрата особистістю орієнтирів у матеріальному та духовному світах, «Я» наче рухається наосліп і хаотично, намагаючись пристосуватися до реальності. У повісті І. Мацько «Кава подорослому» авторка навіть дає своїй героїні прізвище Мотлох, підкреслюючи оцю загальну невизначеність у душі цілого покоління. Людина, особливо в період підліткової кризи, відчуває нездатність знайти «самого себе в собі», що й загострює її існування, призводить до асоціальних виявів.

У сучасній літературі спостерігаємо превалювання відчуття розчарування, безнадії, розгубленості, неспроможності боротьби із зовнішнім світом, що веде до глобальної катастрофічності людського існування. На думку дослідників, тип буття сьогодення примушує людину пристосовуватися до обставин за будь-яку ціну, тож у боротьбі за виживання у світі інформаційних технологій та безмежних можливостей духовні цінності перестають бути пріоритетними, зростає в геометричній прогресії злочинність, самовдосконалення та саморозвиток втрачають свою роль у системі формування нового типу людини, яка не має сенсу буття.

Складається таке враження, наче весь світ впав у стан кризи підліткового віку. Адже всі зазначені вище відчуття властиві саме цьому складному періоду в житті людини. Тому й кордони між підлітковою та дорослою літературою стають все менш помітними, а екзистенційна проблематика в них усе більш гострою. Як стверджує дослідниця підліткової літератури У. Баран, «основною для сучасного реалізму стає проблема взаємин людини і середовища, впливу соціально-історичних обставин на формування духовного світу (характеру) особистості та її екзистенції. Замість інтуїтивно-чуттєвого світосприйняття на перше місце в літературі висувається пізнавально-аналітичне екзистенційне начало, а типізація дійсності утверджується як універсальний спосіб художнього узагальнення. І найважливішою цінністю для сучасного європейця є саме життя людини, яке він переосмислює в усіх сучасних постмодерних інтерпретаціях, протестуючи проти будь-якої війни, насилля, утисків та обмежень людських прав» [2].

Сучасний підліток дійсно починає рано перейматися проблемами людського буття. Тому підліткова література покликана на доступному рівні допомогти дитині розібратися в складних екзистенційних питаннях: багатозначність сутності людини, сенс її буття та

призначення, ідентичності себе як особистості, ставлення до смерті, самотність серед людей, труднощі соціалізації.

Дослідники дитячої літератури відзначають недостатність книг, у яких автори звертаються до гострих підліткових проблем, зокрема екзистенційних. Тут можна звернути увагу на ряд повістей: «Сіль для моря, або Білий кит» А. Нікуліної, «Не такий», «Не-ангел» С. Гридїна, «Кава по-дорослому» І. Мацко, «Дівчина з міста» О. Рижко, «Пампуха» А. Шавлач, «Рівність. Братство» О. Михеда, психологічну казку Т. Корнієнко «Недоторка». Розмивання кордонів між літературою для дорослих та літературою для підлітків дає можливість долучити до цього списку й романи М. Кідрука «Не озирайся і мовчи» та О. Жупанського «Лахмітник».

Підлітки у творах сучасних письменників утілюють основні характеристики своїх потенційних реципієнтів: емоційні, замкнені в мережевому просторі, який дає ілюзію свободи, прагнуть любові й поваги до себе з боку дорослих, вразливі до цинізму, сарказму та агресії, конфліктні, прагнуть необмеженого простору і часу, потребуючи при цьому чітких орієнтирів, психологічно травмовані тягарем «суспільної свідомості».

Мотив «інакшості», який простежується в сучасних творах з підлітком-протагоністом, на нашу думку, можна поділити на дві групи: 1) інакшість, примусово створена соціумом – стан білої ворони серед однолітків; 2) усвідомлений образ «іншого в собі», коли підліток сам відчуває потребу відсторонитися від загалу.

Цікавими в розумінні наслідків, до яких може привести особистість потрапляння в стан «інакшого», є роман О. Жупанського «Лахмітник» та повість С. Гридїна «Не такий». В обох творах це хлопець-аутсайдер, із зайвою вагою, в окулярах, з проблемами в школі (особливо на уроках фізкультури) та нерозумінням удома. Однолітки знущаються з білої ворони, чим провокують відчуження, відчуття самотності, пригноченості, страху, відчаю, які врешті в ситуації з Лахмітником призводять до глибокого розчарування, ненависті та бажання помсти. У ситуації ж з Потапом – до замкненості в собі, відчуття неповноцінності, прихованої злості до кривдників. «Хлопець почувався так, наче йому плюнули просто в душу, в такі глибокі й болючі закамарки, про існування яких він досі не підозрював. Позаду хтось голосно засміявся. Денис різко обернувся і поглянув на однокласників. Щось в його погляді було таке, від чого сміх на їхніх устах завмер, так і не почавшись» [3, с. 56]. У творі багато роздумів про сенс життя, про усвідомлення себе в цьому світі. Характер Дениса вимальовується через окремі майстерно описані епізоди, деталі, увиразнюється через репліки інших персонажів – так автор показує зародження в душі Дениса спротиву будь-якому насильству. Він навіть знаходить у собі сили стати на захист Віки Чмирі, яку теж цькували в класі. «Злість на однокласників, більшість із яких отримували насолоду від побиття Віки, накрила Потапенка, наче хвиля» [3, с. 89]. Самого ж героя від трагічних наслідків рятує, як не дивно, більш болюча емоція – зрада батька. Але надто стрімкі перетворення, що сталися з хлопцем за літо, стресостійкість, неприродно швидка зміна думки оточення і врешті щаслива кінцівка віддаляють твір від реальності. Герой з білої ворони перетворюється мало не на героя. Хоч треба віддати належне авторові, який робить спробу показати читачу, як завдяки силі волі та людям-рятівникам, яких посилає нам життя, усе можна змінити на краще.

Зовсім іншим за своєю емоційною та змістовою насиченістю є образ головного героя роману О. Жупанського. Твір наближений до стилю жорсткого реалізму, тож автор не жаліє свого героя, а піддає його складним випробуванням, ставить у межові ситуації. Екзистенціалістська дійсність твору реалізується крізь призму внутрішнього світу героя, у якому постать самого героя відображає філософське бачення автора «людини в пошуку», а також декодується за допомогою інших персонажів. Описані поведінкові моделі можуть допомогти підліткам ефективно функціонувати й комунікувати в непростих умовах сучасного соціуму, розібратися в критичних ситуаціях, що можуть виникнути в житті тих, хто переступив межу чи стоїть на роздоріжжі. Жорстокі реалії без підготовки ставлять підлітка в ситуацію, коли, перебуваючи в стані екзистенційної фрустрації, він сам має знайти

вихід. «Дитина опиняється наодинці із референційними труднощами, вона позбавлена орієнтирів, відбувається криза ідентичності, перелом у становленні особистості, розвивається почуття нездарності» [4, с. 12].

Ключовим для формування «інакшості» Лахмітника стає часопросторовий образ школи, який сприймається ним «як тимчасовий, проминальний простір не-свободи, простір змарнованих днів життя» [5, с. 259] і асоціюється з почуттям відчуження, ворожого ставлення однолітків та вчителів. «До того пекла чи принаймні чистилища, що його чомусь усі називали школою, Лахмітник не знав, що він, наприклад, «жиртрест», «жироточина» або просто «шарік». Також для нього стало неприємним відкриттям, що, виявляється, у шкільному соціумі носити окуляри є чимось ганебним, якщо не злочинним. Школа взагалі кардинально перевернула його уявлення про світ і своє місце у ньому» [6, с. 80]. Ще більш тривожно і вороже Лахмітник відчуває себе серед людей на вулицях міста, у транспорті, відчуваючи нав'язливу манію переслідування, гоніння, адже саме люди посягали на його внутрішній світ, закони його буття. «Зрештою, з роками навчання у школі Лахмітник почав інстинктивно цуратися людей. На той час він уже твердо знав, що єдине, чого варто боятися у цьому світі, це люди, а їх, на жаль, завжди було достобіса навколо, і тому зрозуміло, що такі місця, як цей парк, його приваблювали більше, ніж, скажімо, вулиці з рядами залізних коробок-кіосків» [6, с. 86]. Усвідомлення себе не таким, як інші, вигнанцем у цьому світі одразу постає дуже гостро. Автор наголошує на цьому постійно. Порівнюючи себе з однокласниками, Лахмітник часто «гостро відчував свою інакшість, що межувала з неповноцінністю, і відмежованість від усіх інших» [6, с. 22]. Знищення однокласників, моральний тиск учителів, насильство Січкаря породжують страхи та комплекси в душі героя: страх спілкування з однолітками, комплекс неповноцінності через зовнішність, комплекс відмінника та невдахи. Рятуватися від такого стану самознищення герой намагається спочатку в безлюдних місцях (бібліотека, старий парк), а потім в «квазііричному просторі» своєї уяви – такому собі світі-маренні, куди Лахмітник тікає від «паскудної жорстокої дійсності» [6, с. 89], аби відпочивати й відновлюватись. Таке глибоке занурення у внутрішній світ з метою пошуку шляхів задоволення екзистенційних потреб призводить Лахмітника до катастрофічних наслідків: втрати зв'язку з реальністю, самодеструкції. Адже герой «не знайшов сил зупинити внутрішню руйнацію особистості, що потрапила в залежність від простору уяви» [5, с. 263].

Подібне прагнення сховатись в іншому світі (тепер це напівфантастичний світ) від проблем жорстокого соціуму, яке веде до втрати зв'язку з реальністю, знаходимо й у романі М. Кідрука «Не озирайся і мовчи». Головний герой Марк Грозан опиняється у становищі білої ворони серед дітей нової школи. Особливості зовнішності (низький зріст, схильність до повноти), неабиякі розумові здібності та ще непередбачені обставини (смерть двох учнів), свідком яких він стає, налаштовують проти Марка однолітків. Автор постійно наголошує на стані крайнього напруження, у якому перебуває герой серед однолітків. Свого піку воно досягає на уроці однієї задачі, коли після виступу перед класом хлопець без слів відчуває навислу над ним небезпеку. «Повернувшись на своє місце, Марк бачив, однак не досягав нічого з того, що відбувалось біля дошки. Він почувався так, наче потрапив до ями із сонними кобрами. Ніхто не штурхав його, поки він ішов поміж рядами до своєї парти, ніхто не кидав услід лайливих образ, але попри це хлопчак відчував, як повітря довкола нього буквально загусає від ненависті» [7, с. 287]. Марк намагається сховатись від абсурдності реального соціуму в напівфантастичному світі без живих людей, який у момент розчарування відкриває йому сусідка Соня. Проте цей ідеальний світ виявляється мертвим, часовою бульбашкою, що наповнюється образами з минулого реального життя. Втративши можливість потрапляти в цей світ, герой втрачає єдиний для нього можливий вихід із ситуації, що склалася, тому замикається в собі, відсторонюється від реального світу. Відчуття інакшості переслідує підлітка, робить його невпевненим у собі в ситуаціях, коли він

перебуває серед однолітків. Про це говорять навіть риси його зовнішності: «Марк здався надміру зосередженим, проте чоловік знав, що це лиш захисний механізм: насторожена вдумливість приховувала розгубленість і переляк» [7, с. 3]. За філософією Ж. - П. Сартра виходить, що «бути» – означає «бути для інших», «бути серед інших». Ось чому для людини (а особливо гостро в підлітковому віці) так важливо бути визнаним оточенням, світом. Для Марка все ускладнюється ще й тим, що батько ніколи не переймався вихованням сина, тож не може стати опорою для нього в «межовій ситуації», до якої потрапляє хлопець.

Герой почуває себе наче в пастці. Адже, з одного боку, він є залежним від дорослих, з іншого ж вже може об'єктивно оцінювати вчинки дорослих, які не відповідають його переконанням. Батьки і навіть дідусь швидко втрачають авторитет в очах Марка після того, як виказують свою неспроможність допомогти спочатку сусідці героя у захисті від її тирана-батька, а потім і йому самому, коли він стає жертвою булінгу. Стикаючись з таким складним випробуванням, Марк удає, що відгороджується від рідних, але насправді саме в цей момент для нього була важлива підтримка й допомога дорослих, особливо матері. Хоча перед цим хлопець був значно ближчим до діда, ніж до батьків, після пережитого «він всю дорогу тулився до матері... не випускав Яну з обіймів» [7, с. 308].

Переживання «межової ситуації» неминуче актуалізує екзистенційні питання. Шукаючи відповідь, чому однокласники зробили це з ним, Марк не може примиритися з дідовим поясненням «Бо ти інакший. Не такий, як вони... Річ не в тобі. Просто... в житті таке трапляється...» [7, с. 317]. Звертаючись до філософії Ж.-П. Сартра, спостерігаємо відбиття проблеми «Я» та «Іншого» у свідомості підлітків сьогодення. І це відбувається поза їхнім бажанням, навіть якщо людина зовні байдужа до суспільної оцінки, підсвідомо вона все одно потрапляє в цю залежність. ««Інший», – зазначає Ж.-П. Сартр, – володіє таємницею того, ким я є. Він дає мені буття, завдяки чому й володіє мною» [8, с. 207]. Тобто «буття-для-себе» цілком залежить від «буття-для-іншого». Свідченням цього стає переживання Марка щодо його зовнішнього вигляду в присутності Соні і особливо усвідомлення ним того, що насправді його життя абсолютно незначне для світу. «Хлопчак не міг повірити, що світ після того, що трапилося, продовжує спокійнісінько обертатися, що світові він ніби як і не потрібен» [7, с. 308].

Неприйнятими соціумом постають у творах для підлітків також і дівчата. У психологічній казці «Недоторка» Т. Корнієнко через образ чотирнадцятирічної Алевтини з гермофобією авторка намагається не лише простежити реакцію підлітка на психологічне та фізичне насильство з боку однолітків, а й побудувати можливу адекватну модель поведінки дитини в такій ситуації. Внутрішні переживання, відчуття самотності, невпевненості в собі, інакшості стають більш зрозумілими читачу через картину, яку малює Недоторка. Символічне зображення дівчинки під парасолькою з підписом «Crazy» стає згустком емоційних переживань дівчини, виявом прийняття себе та свого місця у світі.

Кожен твір – це вираження авторської концепції буття, яка знаходить своє втілення у діях та словах персонажів. Для сучасних авторів, які порушують у своїх творах складні проблеми підліткового віку, важливо передати, як сприймає дійсність окремо взята особистість, наприклад, у ситуації булінгу. Так, у творі А. Нікуліної «Сіль для моря, або Білий кит» авторка правдиво показує зародження булінгу, прописує через образ Лізи всі стадії страждання, пошук героїнею шляхів виходу з конфлікту, і врешті, після усвідомлення неспроможності побороти жорстокість – зародження бажання закінчити життя самогубством. Розмірковуючи над зовнішніми та внутрішніми причинами виникнення булінгу в шкільних колективах, авторка статті «Втеча за шпалери: булінг у сучасній підлітковій літературі» О. Купріян доходить висновку, що зайва вага Лізи та Гані, героїнь повістей А. Нікуліної та А. Шавлач, є лише формальним приводом для знущання. На перше місце тут виходять вразливий душевний стан, низька самооцінка жертви, «розрив у комунікації між поколіннями» та негативний приклад дорослих.

Саме підтримка асоціальних явищ дорослими (найчастіше вчителями), а тим більше

створення ситуацій психологічного тиску на дитину стає найбільш болючим для об'єктів знуцання і найчастіше призводить до непередбачених наслідків. Ганя з твору «Пампуха» після знуцань власної вчительки спочатку з розпачу приєднується до поганої компанії, а потім взагалі входить у стан, подолати який вдається лише зміною вчителя, колективу та шляхом психотерапії. Булінг, створений дорослими, не нова тема. Від несправедливого ставлення до себе вчителів, психологічних, а подекуди й фізичних знуцань страждали діти й за радянських часів. Образ талановитої й душевно сильної дівчини, яка потрапила в немилість сільської вчительки, подає в сучасному романі «Дівчинка на кулі» О. Слоньовська. Головна героїня Ольга потрапляє в замкнене коло нерозуміння й неприйняття. Відчуваючи себе «іншою» і в школі, і вдома, головна героїня, за задумом авторки, має виявити неабияку силу духу, щоб вирватися з того кола несправедливості та отримати шанс на життя, а не існування.

Підлітки особливо чутливо реагують на власну інакшість у суспільстві. У пошуку самих себе: свого місця, своєї ролі, унікальності – 14-15-річні герої найбільше не хочуть бути такими, як більшість. Суспільство ж не допомагає формуватись особистості, а кидає їй виклики, стикаючи з жорстоким дорослим світом. Не всі проходять це випробування, адже поряд з проблемою «інакшості» перед соціумом постає проблема пошуку «себе в собі». Нав'язаний суспільством образ «правильного підлітка» дисонує з образом «я», що формується на тлі жорстокого дорослого світу. Це викликає у духовно несформованого підлітка спротив, бунт, підміну цінностей, прийняття чужих думок через нерозуміння власного шляху і звинувачення оточення у своїй «інакшості».

Відштовхуючись від екзистенційної філософії М. Гайдаггера, робимо висновок, що для того, щоб отримати будь-яку істину про себе, «я» має пройти через «іншого». Тобто приміряти його досвід існування на себе і вивести з цього власний. Тому «бути» – означає бути для інших, бути серед інших. У підлітковому віці людина перш ніж прийти до індивідуальності, переживає період «стадного почуття». Тож дитина з нестандартним мисленням болісно сприймає неприйняття її оточенням. І врешті, пройшовши випробування, усвідомлює цього «іншого» в собі, приймає його, тобто «себе в собі». Дитина здійснює усвідомлений чи неусвідомлений особистий вибір свого становища «іншого» в цьому соціумі. До цього усвідомлення власної інакшості людина може прийти через боротьбу з собою або через нав'язування певної моделі поведінки (наприклад, золота молодь чи ватажки асоціальних проявів суспільства). Це теж «інакші», але з іншим забарвленням. Такі підлітки свою інакшість сприймають як перевагу. Героїня повісті І. Мацко «Кава подорослому» Катя захоплюється своїми друзями, адже разом вони «банда зухвалих підлітків. Зухвалих, бо вони – інакші!» [9, с. 18].

Рис екзистенційності інакшість, яку ми віднесли до другої групи, набуває, якщо підліток з цікавості чи через несприйняття соціумом починає усвідомлено приміряти на себе образ такого «іншого». Тоді виникає ситуація, коли, за словами Т. Лютого, «репрезентуючи світ незвіданого, Інший/Чужий перетворювався на образ неабиякої притягальної сили, і його належало розгадати» [10, с. 27]. Такі спроби долучитись до дітей вулиці, асоціальних груп досить часто мають місце в житті підлітків, а отже, й у художньому світі текстів про них. Проблемами пошуку себе, орієнтирів у житті, його сенсу, справжніх життєвих цінностей переймаються автори повістей для підлітків С. Гридїна та І. Мацко. Надіваючи на себе маску «іншого» і потрапляючи таким чином у межову ситуацію, герої впадають у стан екзистенційної невизначеності. Відчай, бунт, страх, знервований пошук виходу посилюють відчуття відсутності «самого себе в собі». Несформована психіка марно шукає шляхи задоволення екзистенційних потреб. Світ свободи, дорослого життя, який так приваблював героя повісті С. Гридїна «Не-ангел», тепер, з усвідомленням себе частиною цього світу «інших», викинутих на узбіччя життя людей, лише породжував почуття абсурдності існування, розгубленості в цьому світі, непотрібності. Олеся рятує щасливий випадок та

думка про матір, Катю з повісті І. Мацко – друзі. Тут складається ситуація, яку у своїй статті вивів Т. В. Лютий, коли «на протиставленні «чужому» ...вибудовувалася власна ідентичність» [10, с. 26]. Проте залишається досить великий пласт духовно загубленої молоді, яка прийняла цю «маску інакшості», розчинившись серед людей нового типу, яка не має сенсу буття. Поступово вони перетворюються на таких дорослих, як Сивий з повісті С. Гридіна, які вже не хочуть повертатися до нормального життя, хоч і мають можливість, або гинуть. Це підтверджується думкою Ж.-П. Сартра, який стверджує, що існування переує сутності, бо людина спочатку існує, а потім усвідомлює себе як особистість. «Людиною вона стає пізніше, до того ж такою людиною, якою вона зробить себе сама» [11, с. 323]. Крах життєвих ідеалів і втрату сенсу життя переживає герой твору О. Михеда «Рівність. Братерство». Адже абсолютно несподівано для себе підліток з'ясовує, що жив не своїм життям, а став легендою, месією Підпілля, бо так було потрібно його керівництву. Тепер же, коли організація припинила існувати, він став непотрібним, з Алекса знов перетворився на «Сашу з підворотні». Той світ, який йому нав'язали дорослі, який став сенсом його життя після втрати батьків, тепер немає чим замінити. В одну мить герой переживає душевний злам, відчуття безпорадності, нікчемності, неготовності до правди дорослого життя, до якого зарано потрапив. Тож врешті-решт обирає ігнорування гіркої для себе правди, щоб врятувати себе від остаточної втрати сенсу життя. Виходить, що, примірявши на себе образ «іншого», герой втрачає себе справжнього.

Висновки. Отже, незалежно від ситуації «інакшості» набуває негативного значення в житті людини, адже суперечить розумінню себе, своєї мети у житті серед соціуму. Тому герої відчайдушно прагнуть здолати відчуженість і в самих собі, й у суспільстві. Але в будь-якому разі шлях від іншого до чужого пролягає через добровільний особистий вибір і більшою мірою залежить від внутрішньої сили особистості. Підліткова література в останні роки набуває все більшої популярності серед українських авторів. Тож перспективи подальших досліджень убачаємо у всебічному висвітленні зазначеної проблеми в нових українських творах про підлітків, а також порівнянні з перекладеними творами зарубіжних авторів.

Список використаної літератури

1. Куриленко І. А. Екзистенційні модуси в контексті постмодерністської культури. *Культура України*. 2017. Випуск 58. С. 25–32.
2. Баран У. Підлітковий роман. Репрезентанти німецького постмодерну. *ЛітАкцент*. URL: <http://litakcent.com/2016/04/05/pidlitkovuj-roman-reprezentanty-nimeckoho-postmodernu/> (дата звернення: 2.12.2019).
3. Гридін С. Не такий: повість. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 174 с.
4. Баран У. С. Дитяча та підліткова література: процеси ідеологічної та естетичної канонізації-деканонізації. *Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва «Література. Діти. Час»*. 2016. Вип. VI. С. 8–16.
5. Черниш А. Мотив ескапізму у хронопопному дискурсі роману О. Жупанського «Лахмітник». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 15. С. 258–264.
6. Жупанський О. Лахмітник. *Кур'єр Кривбасу*. 2012. № 266–267. С. 72–163.
7. Кідрук М. Не озирайся і мовчи: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 512 с.
8. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології / Пер. з фр. В. І. Колядко. Київ: Основи, 2001. 345 с.
9. Мацко І. Кава по-дорослому: повість. Київ: ВЦ «Академія», 2018. 128 с.
10. Лютий Т. В. Інший і Чужий у структурі людського Я (М. Бубер, Е. Левінас, Ю. Кристева). *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2018. Том 1. С. 20–28.
11. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – это гуманизм. *Сумерки богів*. М.: Политиздат, 1986. С. 319–345.

THE EXISTENTIAL PROBLEM OF «OTHERNESS» AS THE MOST PAINFUL DOMINANT OF LITERATURE FOR TEENAGERS: LINGUODIDACTIC ASPECT

Vykhor Victor

candidate of pedagogical sciences, associate professor of the department of ukrainian language and culture
National Aviation University

Lapushkina Nataliia

candidate of philological sciences, associate professor of the department of ukrainian language and literature
Donbass State Pedagogical University

Introduction. *Feeling of being different, alien, and as a result, useless, confused and lonely in the modern global world is gaining morbidity. This is especially acute for the literature, where a teenager acts as a protagonist.*

Purpose: *To investigate the existential problem of «otherness» in teenager literature, to find out the peculiarities of its expression and the ways of solution offered in the works of contemporary Ukrainian authors.*

Methods: *comparatively historical, contextual, typological.*

Results. *Based on the analysis of works on the existential philosophy of J.-P. Sartre and M. Heidegger we find out that heroes obtain a sense of otherness and separation from society having got into a borderline situation (like bullying) that causes a personality change.*

The motive of «strangeness», «otherness», which is traced in contemporary works with the teenager protagonist, is divided into two groups: 1) differentness, forcibly created by the society - a state of a black sheep among peers; 2) the conscious image of «other in yourself» when the teenager feels the need to distance himself or herself from the general.

Originality. *For the first time, the problem of the «otherness», «alienness», «strangeness» as existential one in the works where the main characters are teenagers was isolated and comprehensively analyzed. It is suggested to consider the problem in two perspectives.*

Conclusions. *Regardless of the situation, «otherness», «alienness», «strangeness» becomes negative in human life, because it contradicts the understanding of oneself, one's purpose in life in society. Therefore, heroes desperately seek to overcome alienness both in themselves and in society. Comprehensive coverage of this problem in Ukrainian works on adolescents, as well as comparison with the translated works of foreign authors in the future will help to find potential ways of solving the problem through fiction.*

Key words: *otherness, alienness, strangeness, existential problem, adolescent literature, bullying.*

References

1. Kurylenko I. A. (2017) Ekzyzstentsijni modusy v konteksti postmodernists'koi kul'tury. Kul'tura Ukrainy. Vypusk 58. 25–32 [in Ukrainian].
2. Baran U. Pidlitkovyj roman. Rerezentanty nimets'koho postmodernu. LitAktsent. URL: <http://litakcent.com/2016/04/05/pidlitkovyj-roman-rerezentanty-nimeckoho-postmodernu/> (data zvernennia: 2.12.2019) [in Ukrainian].
3. Hrydin S. (2015) Ne takyj : povist'. L'viv : Vydavnytstvo staroho Leva. 174 s [in Ukrainian].
4. Baran U. S. (2016) Dytiacha ta pidlitkova literatura: protsesy ideolohichnoi ta estetychnoi kanonizatsii-dekanonizatsii. Visnyk Tsentru doslidzhennia literatury dlia ditej ta iunatstva «Literatura. Dity. Chas». Vyp. VI. 8–16 [in Ukrainian].
5. Chernysh A. (2016) Motiv eskapizmu u khronotopnomu dyskursi romanu O. Zhupans'koho «Lakhmitnyk». Aktual'ni pytannia humanitarnykh nauk. Vyp. 15. 258–264 [in Ukrainian].
6. Zhupans'kyj O. (2012) Lakhmitnyk. Kur'ier Kryvbasu. № 266–267. 72–163 [in Ukrainian].
7. Kidruk M. (2017) «Don't look back and keep silience» [Ne ozyrajsia i movchy] : roman. Kharkiv : Knyzhkovyj klub «Klub Simejnogo Dozvillia». 512 s [in Ukrainian].
8. Sartr Zh.-P. (2001) «Being and Nothingness « [Buttia i nischo] : narys fenomenolohichnoi ontolohii / per. z fr. V.I. Koliadko. Kyiv : Osnovy 345 s [in Ukrainian].
9. Matsko I. (2018) «Mature Coffee» [Kava po-doroslomu] : povist'. Kyiv : VTs «Akademii». 128 s [in Ukrainian].
10. Liutij T. V. (2018) Inshyj i Chuzhyj u strukturi liuds'koho Ya (M. Buber, E. Levinas, Yu. Krysteva). Naukovi zapysky NaUKMA. Filosofiia ta relihiieznavstvo. Tom 1. 20-28 [in Ukrainian].
11. Sartr Zh.-P. (1986) «Existentialism is a Humanism» [Ekzyzstentsyalizm – eto humanyzm]. Sumerky bohov. M. : Polytyzdat. 319–345 [in Russian].

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА «ИНОГО» КАК БОЛЕЗНЕННАЯ ДОМИНАНТА ЛИТЕРАТУРЫ ДЛЯ ПОДРОСТКОВ: ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Вихор Виктор Григорьевич

кандидат педагогических наук, доцент кафедры украинского языка и культуры
Национальный авиационный университет

Лапушкина Наталья Павловна

кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы
Донбасский государственный педагогический университет

В статье на примере текстов, где главными персонажами выступают подростки, рассматривается понятие «инаковости» как экзистенциальная проблема. Исследование предполагает взгляд на проблему в двух ракурсах: когда чувство инаковости, чужести навязано социумом и является, например, результатом буллинга, а также осознанный образ «иного в себе», когда подросток сам чувствует потребность отстранения от общества. В процессе анализа учтены экзистенциальные теории Ж.-П. Сартра, М. Гайдаггера, К. Ясперса, взгляды современных исследователей экзистенциализма. В результате исследования определено, что независимо от ситуации «инаковость» приобретает негативное значение в жизни человека, ведь противоречит пониманию себя, своего предназначения. Поэтому герои отчаянно стремятся преодолеть отчужденность и в самом себе, и в обществе.

***Ключевые слова:** инаковость, отчужденность, экзистенциальная проблема, подростковая литература, булинг.*

Отримано редакцією 09.01.2020 р.

УДК 37.091.33-027.22:001.89

DOI: 10.31376/2410-0897-2020-1-42-175-183

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ОБДАРОВАНІСТЬ

Лавриченко Наталія Миколаївна

доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов та методики викладання
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: lavrychenco_n@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-0776-7362

Стаття присвячена науковій обдарованості як різновиду галузевих обдарованостей. Розкрито специфічні здібності до науково-пошукової роботи (когнітивні та екстракогнітивні), які зумовлюють і стимулюють фахове зростання науковця. Навчання в школі розглянуто як передумову і важливий етап прояву і розвитку науково-дослідницької обдарованості.

***Ключові слова:** наука, навчання, науково-дослідницька обдарованість, здібності, розвиток.*

Постановка проблеми. Наукова обдарованість – це вид галузевої обдарованості, який безпосередньо пов'язаний з науковою діяльністю, якщо йдеться про професійних учених, або ж підготовкою до такої діяльності, тобто набуттям знань і компетентностей, необхідних для проведення наукових досліджень. Наука, за визначенням Б. Кримського, – це процес виробництва та систематизації знань про об'єкти дійсності й закономірності їх розвитку засобами теоретичного обґрунтування й емпіричного випробування та перевірки пізнавальних результатів для розкриття їх об'єктивного змісту (істинності, достовірності, інтерсуб'єктивності). Ці засоби передбачають різні варіанти використання теорій, концепцій, математичних екстраполяцій, дедуктивних структур, форм фактуальності (даних спостережень, експерименту, індуктивних висновків, досвіду як такого) або сукупного застосування вказаних форм дослідження залежно від дисциплінарної галузі [4, с.192].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність, загальні й предметні характеристики науково-пошукової діяльності підлягають аналізу в працях Б. Гершунського, С. Гончаренка, В. Давидова, С. Кримського, Т. Куна, С. Рубінштейна, С. Сисоєвої, О. Сухомлинської, В. Ягупова, А. Хуторського. У цій науковій розвідці науково-пошукова